

УДК: 331.24:658.152

Онегіна В.М., д.е.н., проф.
Харківський національний
технічний університет
сільського господарства ім.
Петра Василенка

ПРИБУТКИ Й ІНВЕСТИЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Розглянуто динамічні тенденції змін прибутків сільськогосподарських підприємств та капітальних інвестицій у сільськогосподарське виробництво в Україні у 2008-2013 рр. Зроблено висновок про позитивний вплив підвищення цін на сільськогосподарську продукцію, збільшення прибутків підприємств на зростання інвестицій.

Постановка проблеми. Максимізація прибутку є економічною метою діяльності підприємства. Прибуток виступає важливим індикатором ефективності використання його ресурсів, потужним стимулом підприємницької діяльності, фінансовою основою розширеного відтворення та подальшого розвитку. Фахівці відзначають: «...прибуток – найважливіша категорія ринкової економіки, складна і багатогранна за сутністю та конкретними формами вияву» та підкреслюють: «...прибуток є джерелом розширення суспільного виробництва, примноження національного багатства та задоволення потреб суспільства, що зростають» [3, С.306, 311].

В умовах фінансових криз, коли кредитні ресурси дорожчають та стають обмеженими, значення прибутку для фінансування інвестиційної діяльності підприємств значно зростає, та відповідно особливої актуальності набувають дослідження щодо фактичного стану використання прибутку для інвестування, взаємозв'язку між динамікою обсягів прибутків та інвестицій. Фактично таке дослідження має відповісти на запитання, чи скористалися підприємства існуючими можливостями для розвитку, чи прибутки переважно були спрямовані на споживчі потреби обмеженого кола осіб. Для економіки України, в якій 10% валової доданої вартості створюється в сільському господарстві, та від активізації інвестиційних процесів в якому залежить його перетворення на локомотив розвитку всієї національної економіки, гостро постають питання щодо спрямування прибутків на інвестиційні цілі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність прибутку, особливості й джерела формування, залежність від рівня цін на товари та фактори виробництва ґрунтовно досліджували ще такі класики економічної науки, як А. Сміт, Д. Рікардо [1]. Дж. С. Мілль розглядав прибуток як винагороду підприємця за утримання від споживання [8]. К. Маркс підкреслював, що прибуток є головною метою діяльності капіталіста, перетвореною формою додаткової вартості, результатом неоплаченої праці найманих працівників [7].

Найбільш суперечливою в економічній науці залишається теорія економічного прибутку. У теорії Ф. Найта економічний прибуток є доходом підприємця за несення тягаря невизначеності [9]. Й. Шумпетер визначає чистий прибуток як дохід підприємця за його інноваційну діяльність, що є джерелом динамічних змін та розвитку економічної системи [13]. Е. Чемберлін пов'язав формування економічного прибутку з монопольним становищем виробника [3].

Багатогранність сутнісної та функціональної змістовності категорії «прибуток» дещо пояснює, на нашу думку, відмінності поглядів науковців на сутність та джерела його утворення. З іншого боку, для економічного розвитку принциповим є питання щодо напрямів використання прибутку.

В більшості останніх досліджень вітчизняних вчених увага здебільше приділялася окремо формуванню прибутків сільськогосподарських підприємств [6] та аналізу інвестиційних процесів в галузі [2, 5] без урахування їх взаємного впливу.

Метою статті є визначення сучасних тенденцій у взаємозв'язку між обсягами прибутків та інвестицій у сільському господарстві в Україні, оцінка ролі прибутку в фінансовому забезпеченні інвестицій сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Підвищення рівня цін на агропродовольчу продукцію на світових ринках було особливо суттєвим протягом 2007 – 2011 рр. (табл. 1)

Таблиця 1

Індекси цін агропродовольчої продукції на світовому ринку, %

Рік	Індекс цін агропрод. продукції	Індекс цін на зернові	Індекс цін на молочну продукцію	Індекс цін на м'ясну продукцію	Індекс цін на цукор	Індекс цін на рослинні олії
2007	161,4	163,4	219,1	130,8	143,0	172,0
2008	201,4	232,1	223,1	160,7	181,6	227,1
2009	160,3	170,2	148,6	141,3	257,3	152,8
2010	188,0	179,2	206,6	158,3	302,0	197,4
2011	229,9	240,9	229,5	183,3	368,9	254,5
2012	213,3	236,1	193,6	182,0	305,7	223,9
2013	209,8	219,3	242,7	184,1	251,0	139,0
2014	202,1	191,9	224,1	199,0	241,4	181,1

Примітки. Складено за даними ФАО [14]; прийнято за базу розрахунку індексів 2002–2004 рр. – 100%.

У 2011 р. рівень цін на агропродовольчу продукцію підвищився на світових ринках майже у 2,3 рази порівняно з його рівнем у 2002 – 2004рр. Такі цінові тенденції на світовому ринку не могли не вплинути на динаміку цін на сільськогосподарську продукцію в Україні (рис.1). Ціни реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами в Україні в 2012 р. були вищими від їх рівня в 2000 р. в 3,3 рази, від рівня в 2007 р. – в 1,85 рази. У 2013 р. рівень цін на сільськогосподарську продукцію дещо зменшився порівняно з 2012 р.

За 2008 – 2013 рр. відбулося і зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції (табл. 2). Індекс валової продукції

сільськогосподарських підприємств (у постійних цінах) в Україні склав у 2013р. по відношенню до 2007 р. – 183,1%, до 2008 р. – 134,1% [11].

Таблиця 2

Індекси обсягу виробництва валової продукції сільського господарства в Україні, %

Індекси обсягу виробництва	2008	2009	2010	2011	2012	2013
У сільському господарстві	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5	113,3
У с.-г. підприємствах	136,3	94,9	97,7	128,7	93,4	120,8
У господарствах населення	102,5	101,5	99,1	111,8	97,8	105,5

Примітки. Складено за даними Державної служби статистики України [11]; індекси розраховано у % до попереднього року

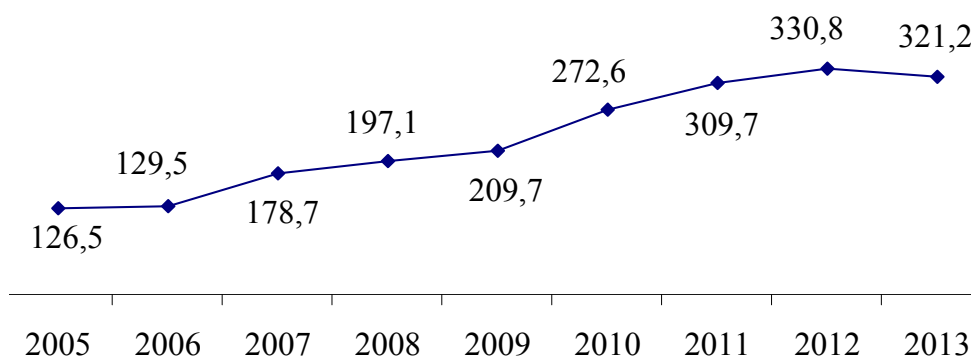

Рис.1. Індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції в Україні, % (за базу розрахунку індексів прийнято 2000р. – 100%).

Відповідно зростання цін на сільськогосподарську продукцію та зростання обсягів виробництва позитивно позначилося на фінансово-економічних результатах діяльності сільськогосподарських підприємств (табл.3).

Таблиця 3

Основні економічні показники виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарських підприємств

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Чистий дохід (виручка від реалізації с.-г. продукції), млн. грн.	46167	58806	73134	93680	118892	117444
Прибуток від реалізації с.-г. продукції, млн. грн.	5462	7120	12751	19926	20199	11804
Рентабельність, %	13,4	13,4	21,1	27,0	20,5	11,2

Примітки. Складено за даними Державної служби статистики України [10]

Виручка від реалізації продукції сільськогосподарських підприємств збільшилася в 2,6 раза в 2012 р. порівняно з 2008 р., прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції у 3,7 раза. У 2013 р. виручка від реалізації від реалізації сільськогосподарської продукції та обсяг прибутку дещо зменшилися порівняно з попереднім роком, але порівняно з 2008 р. дохід та прибуток від реалізації продукції збільшилися в 2,5 та 2,2 раза відповідно.

Отже, підвищення цін на сільськогосподарську продукцію та зростання сільськогосподарського виробництва сприяли зростанню прибутків

сільськогосподарських підприємств. В умовах недостатнього рівня фондоозброєності та фондооснащеності, потреби в нагромадженні капіталу в галузі тенденція до підвищення цін створювала певні потенційні можливості для збільшення капітальних інвестицій.

У табл. 4 містяться дані щодо прибутку, обсягу інвестицій, вартості основних засобів у сільському господарстві, їх питомої ваги в економіці України. Обсяг інвестицій в сільське господарство в 2013 р. був більшим від його рівня 2008 р. у 1,12 раза, а від рівня 2009 р. – у 2,01 раза. Чистий прибуток сільськогосподарських підприємств за ці періоди відповідно збільшився у 2,75 рази та 2,08 раза. Та слід відзначити, що результати порівняльного аналізу динаміки чистого прибутку та інвестицій є залежними від періоду, який розглядається. Це підтверджують і коефіцієнти кореляції обсягів чистого прибутку та капітальних інвестицій. Так, за 2008–2013 рр. коефіцієнт кореляції між значеннями прибутку та інвестицій дорівнює 0,482, за 2009–2013 рр. – 0,740, але більш тісною за 2008–2013 рр. є кореляція між значенням прибутку попереднього та обсягом інвестицій наступного року – 0,976.

Таблиця 4

Прибуток, капітальні інвестиції та вартість основних засобів у сільському господарстві в Україні

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Чистий прибуток підприємств галузі сільського господарства, млн. грн.	5744	7576	17254	25267	26728	15806
Капітальні інвестиції, млн. грн	16682	9295	11311	16703	19086	18640
Капітальні інвестиції у відсотках до чистого прибутку, %	290,4	122,7	65,6	66,1	71,4	117,9
Питома вага валової доданої вартості у сільському господарстві у валовій доданій вартості в економіці в цілому, %	7,9	8,3	8,4	9,4	9,0	10,0
Питома вага інвестицій у сільське господарство в загальному обсязі інвестицій в економіці, %	7,2	6,2	6,0	6,4	6,5	7,0
Вартість основних засобів у сільському господарстві (на кінець року), млн. грн.	95880	103187	113388	118019	137640	151833
Питома вага основних засобів у сільському господарстві у загальній вартості основних засобів в економіці	3,0	2,6	1,7	1,5	1,5	1,5

Примітки. Складено за даними Державної служби статистики України [11]

Отже, безумно збільшення прибутку сільськогосподарських підприємств позитивно вплинуло на обсяги інвестицій. Прибуток виступив важливим джерелом капітальних інвестицій. Перевищення обсягу капітальних інвестицій над прибутками підприємств в окремі роки пояснюється залученням кредитних та інших ресурсів.

Інвестування в аграрне виробництво мало за безпосередній наслідок збільшення вартості основних засобів у галузі. Вартість основних засобів у сільському господарстві на кінець 2013 р. збільшилася порівняно з 2008 р. на 58,4% (на 55,95 млн. грн.). Зменшився їх знос. Коефіцієнт зносу основних засобів

у сільському господарстві за даними Державної служби статистики України скоротився майже на 5 відсоткових пунктів та становив у 2013 р. 35,8%. Оновлення основних засобів у сільському господарстві відбувалося активніше порівняно з багатьма іншими галузями, про що свідчить той факт, що коефіцієнт зносу основних засобів в економіці цілому в 2013 р. дорівнював 77,3%.

Зростання вартості основних засобів призвело до підвищення фондооснащеності в сільськогосподарських підприємствах в 2013 р. порівняно з 2008 р. у 1,6 раза, фондоозброєності найманих працівників сільськогосподарських підприємств у 2,1 раза та продуктивності праці на 58% (табл. 5).

Таблиця 5

Індекс продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах в Україні, %

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Індекс продуктивності праці	252,8	260,6	263,3	327,9	316,9	399,3

Примітки. Складено за даними Державної служби статистики України [11]; прийнято за базу розрахунку індексів 1990р. – 100%.

Але інвестування в сільське господарство є вкрай нестабільним. Так, у 2009 р. під час фінансово-економічної кризи інвестиції скоротилися на 44,3%. Що підтверджує високу чутливість інвестицій до економічної стабільності. Також слід відзначити недостатній обсяг інвестицій порівняно з його потребами для забезпечення інноваційної моделі розвитку сільського господарства. Науковцями Національної академії аграрних наук України було встановлено, що потреба сільськогосподарських виробників для оновлення основних засобів виробництва для рослинництва становить 108 млрд. грн., для тваринництва – 140 млрд. грн. У цілому сільське господарство України потребує інвестицій в основні засоби виробництва на рівні 248 млрд. грн. (у цінах 2010 р.). Їх необхідно інвестувати протягом наступних 10 років [4]. Тобто наявні обсяги інвестицій ще не створюють умов для реалізації ефекту мультиплікатора та кардинального перелому в моделі розвитку галузі. Питома вага інвестицій в сільське господарство становить 7% від обсягу капітальних інвестицій у цілому в економіці (табл. 5), у той же час у сільському господарстві було створено 10% валової доданої вартості в країні. А. П. Гайдуцький відзначає дуже низьку активність прямого іноземного інвестування в одну з найбільш потужних галузей економіки України – сільське господарство [2]. На кінець 2013 р. обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство становив 839,3 млн. дол. США, що складало лише 1,4% від його обсягу в економіку України [11].

Висновки. Отже, як показав проведений аналіз динамічних змін обсягів прибутків та інвестицій, сільськогосподарські підприємства в Україні значною мірою скористалися можливостями, які формувалися під впливом підвищення рівня цін на агропродовольчу продукцію на світових ринках, та більша частина їх прибутків, про обсяги яких звітували підприємства, була спрямована на інвестиційні цілі. Результатами цього стали часткове оновлення основних засобів у сільському господарстві, збільшення їх вартості, зменшення коефіцієнту зносу, підвищення фондооснащеності та фондоозброєності, зростання продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах. Але

частки капітальних інвестицій і вартості основних засобів в сільському господарстві є меншими за частку внеску галузі в валову додану вартість країни, що свідчить про певні структурні диспропорції та ще низьку капіталоємність сільського господарства України. Обсяги інвестування не є достатніми для сучасного технічного переозброєння сільськогосподарського виробництва, також кризові процеси в країні формують суттєві загрози не лише нарощенню обсягів інвестування, а й їх збереженню на попередньому рівні. За цих умов найбільш реальними та дієвими у напрямку підтримки інвестування в сільському господарстві, вважаємо, будуть дії держави, спрямовані на стабілізацію макроекономічних умов та забезпечення стабільних умов ведення агробізнесу, збереження пільгового режиму оподаткування (за рахунок ФСП та ПДВ), сприяння доступності банківських кредитів (за рахунок програм їх здешевлення для сільськогосподарських товаровиробників).

Список використаних джерел

1. Антология экономической классики: в 2-т.— М.: МП «Эконов», 1991. — Т.1. —1991. —475 с.
2. Гайдуцький А. П. Характерні риси та економічні пріоритети прямого іноземного інвестування в країнах СНД / А.П. Гайдуцький. — Економіка АПК. 2011. - №1. — С. 155 – 164.
3. Економічна теорія / За ред. В.Д. Базилевича. - К., 2012. — 702 с.
4. Зубець М.В. Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах // М.В. Зубець. - Економіка АПК. — 2011. — С. 3 – 11.
5. Коденська М. Ю. Інвестиційні пріоритети в аграрно-промисловому виробництві / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. — 2010. - №5. — С. 49 – 53.
6. Кучеркова С.О. Сутність прибутку та методика визначення фінансового результату діяльності підприємств / С.О. Кучеркова // Економіка АПК. — 2005. -№5. — С. 78-84.
7. Маркс К. Капітал / К. Маркс. — 2-е изд. — М. : Госполитиздат, 1960. — (Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс ; т. 23). — 907 с.
8. Милль Дж. С. Основы политической экономии : в 3 т. / Дж. С. Миль ; пер. с англ.— М. : Прогресс, 1980.
9. Найт Ф. К. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. К. Найт ; пер. с англ. М. Я. Каждан. — М. : Дело, 2003. —359 с.
10. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України ; за ред. О.М. Прокопенко. — К., 2014. — 84 с.
11. Сільське господарство України: статистичний щорічник за 2013 рік / Державна служба статистики України. — К. , 2014. — 399 с.
12. Стецюк П.А. Трансформація матриці банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк, О.Є Гудзь, А.В. Войтюк // Економіка АПК. — 2013 . - №12. — С. 49-55.
13. Шумпетер Й. Теория экономического развития : исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер ; пер. с нем. — М. : Прогресс, 1982. — 456 с.
14. FAO Food Prices Indices. [Electronic Resource] — Regime to access: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/>